

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
«28» серпня 2023 року,
протокол № 1.

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка

Ірина КОВТУН

«28» серпня 2023 року

М.П.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»
для підготовки на першому (освітньому) рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування
галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування
за денною формою навчання

РОЗРОБНИК:

Завідувач кафедри математики, статистики та інформаційних технологій, д. е. н., проф. _____ Роман КУЛИНИЧ

«15» червня 2023 року

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри математики, статистики та інформаційних технологій

«15» червня 2023 року, протокол № 12

Завідувач кафедри математики, статистики та інформаційних технологій, д. е. н., проф. _____ Роман КУЛИНИЧ

«15» червня 2023 року

Деканеса факультету управління та економіки, к. е. н., доцентка

«15» червня 2023 року

_____ Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	3
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	3
1.2.	Лекції		4
1.3.	Семінарські (практичні) заняття	–	5
1.4.	Самостійна робота студентів	–	20
1.5.	Індивідуальні завдання	–	24
1.6.	Підсумковий контроль	–	25
2.	Схема нарахування балів	–	28
3.	Рекомендовані джерела	–	29
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	31

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	усього	Денна форма					усього	Заочна форма				
		у тому числі						у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Теоретичні основи екологічного менеджменту	7	1	2	-	-	4	9,2	1	0,2	-	-	8
Тема 2. Методологічні основи екологічного менеджменту	7	1	2	-	-	4	7,3	1	0,3	-	-	6
Тема 3. Функції екологічного менеджменту	7	1	2	-	-	4	7	0,5	0,5	-	-	6
Тема 4. Система управління і класифікація методів управління	7	1	2	-	-	4	8,7	0,5	0,2	-	-	8
Тема 5. Управлінські рішення в екологічному менеджменті	8	2	2	-	-	4	8,8	0,5	0,3	-	-	8
Тема 6. Формування системи екологічного менеджменту в Україні	8	1	2	-	-	5	7	0,5	0,5	-	-	6
Тема 7. Методологічні основи екологічного менеджменту	9	1	2	-	-	6	8,2	1	0,2	-	-	7
Тема 8. Теоретичні основи екологічного аудиту	10	2	2	-	-	6	8,8	0,5	0,3	-	-	8
Тема 9. Екологічна сертифікація в системі екологічного управління підприємством	10	2	2	-	-	6	11	0,5	0,5	-	-	10

Тема 10. Екологічний маркетинг, інжиніринг та маркування в системі екологічного менеджменту та аудиту	10	2	2	-	-	6	11,2	1	0,2	-	-	10
Тема 11. Екологічне страхування в системі екологічного менеджменту	10	2	2	-	-	6	8,8	0,5	0,3	-	-	8
Тема 12. Перспективи запровадження екологічного страхування в Україні	12	2	4	-	-	6	9	0,5	0,5	-	-	8
Всього годин:	105	18	26	-	-	61	105	8	4	-	-	93

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Теоретичні основи екологічного менеджменту	1	1
1.1.	Об'єкт і предмет екологічного менеджменту		
1.2.	Мета і завдання дисципліни		
1.3.	Зв'язок курсу з іншими дисциплінами		
2.	Методологічні основи екологічного менеджменту	1	1
2.1.	Сутність понять «управління» та «менеджмент»		
2.2.	Мета та задачі екологічного менеджменту		
2.3.	Історичні етапи розвитку екологічного менеджменту в світі та в Україні		
3.	Функції екологічного менеджменту	1	0,5
3.1.	Планування як функція менеджменту		
3.2.	Підприємство, його роль та значення		
3.3.	Функція менеджменту «мотивація»		
3.4.	Функція менеджменту «контроль»		
4.	Система управління і класифікація методів управління	1	0,5
4.1.	Сутність і класифікація методів менеджменту		
4.2.	Економічні методи менеджменту		
4.3.	Адміністративно-організаційні методи менеджменту		
4.4.	Соціально-психологічні методи менеджменту		
4.5.	Особливості застосування методів менеджменту в ринкових відносинах		
5.	Управлінські рішення в екологічному менеджменті	2	0,5
5.1.	Природа, сутність та класифікація рішень у сфері екологічного менеджменту		
5.2.	Умови прийняття управлінських рішень		
5.3.	Технологія розробки рішень		
5.4.	Моделі та методи оптимізації рішень		
6.	Формування системи екологічного менеджменту в Україні	1	0,5
6.1.	Міжнародний підхід до екологічного менеджменту.		
6.2.	Історичні аспекти розвитку понять ISO та EMAS.		
6.3.	Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні.		
7.	Методологічні основи екологічного менеджменту	1	1
7.1.	Системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту.		

7.2.	Екологічний менеджмент як ключова домінанта сталого розвитку.		
7.3.	Концепція запровадження екологічного менеджменту в Україні.		
8.	Теоретичні основи екологічного аудиту	2	0,5
8.1.	Основні поняття екологічного аудиту		
8.2.	Завдання і типи екологічного аудиту		
8.3.	Об'єкт, суб'єкт та сфера застосування екологічного аудиту		
9.	Екологічна сертифікація в системі екологічного управління підприємством	2	0,5
9.1.	Методологія дослідження екологічної сертифікації та понятійний апарат		
9.2.	Законодавчо-нормативні механізми забезпечення розвитку екологічної сертифікації		
9.3.	Екологічна сертифікація в контексті вимог екологічної безпеки		
10.	Екологічний маркетинг, інжиніринг та маркування в системі екологічного менеджменту та аудиту	2	1
10.1.	Особливості екологічного маркетингу		
10.2.	Екологічний інжиніринг на підприємстві		
10.3.	Екологічне маркування як вид екологічної декларації		
11.	Екологічне страхування в системі екологічного менеджменту	2	0,5
11.1.	Основні поняття екологічного страхування		
11.2.	Об'єкт, суб'єкт та завдання екологічного страхування		
11.3.	Порядок виплати страхових відшкодувань		
11.4.	Умови укладання угоди про екологічне страхування		
12.	Перспективи запровадження екологічного страхування в Україні	2	0,5
12.1.	Світовий досвід запровадження екологічного страхування		
12.2.	Існуюча законодавчо-нормативна база екологічного страхування в Україні		
12.3.	Необхідність удосконалення законодавчо-нормативної бази		
Усього		18	8

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1

Тема 1. Теоретичні основи екологічного менеджменту.

Питання для усного опитування та дискусії

- 1.1. Об'єкт і предмет екологічного менеджменту.
- 1.2. Мета і завдання дисципліни.
- 1.3. Зв'язок курсу з іншими дисциплінами.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: екологічний менеджмент, об'єкт та предмет, мета й завдання екологічного менеджменту.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- об'єкт і предмет екологічного менеджменту;
- мета і завдання дисципліни;
- зв'язок курсу з іншими дисциплінами.

Екологічний менеджмент – сукупність адміністративно-командних і ринкових інструментів, важелів і стимулів, що забезпечують усвідомлену зацікавленість ресурсокористувачів у виборі найбільш ефективних управлінських рішень в сфері природокористування, у тому числі як на макро-, так і на мікрорівні.

Вперше термін «менеджмент» стосовно сфери управління природоохоронною діяльністю був застосований українським вченим в галузях економіки й екології д.е.н. В.Я Шевчуком. Екологічний менеджмент є складовою загального менеджменту і забезпечує регулювання взаємовідносин між суспільством і навколишнім природним середовищем.

Запровадження на підприємстві екологічного менеджменту створить умови для екологізації всіх функцій менеджменту, дозволить визначити систему відносин і сукупність методів регулювання діяльності підприємства, а також державних установ і органів управління, які використовують для своєї діяльності природні ресурси та займаються охороною навколишнього природного середовища.

Екологічний менеджмент в Україні повинен виконувати чотири основні функції:

- 1) прийняття і реалізація природоохоронного законодавства;
- 2) контроль за екологічною безпекою;
- 3) забезпечення проведення природоохоронних заходів;
- 4) досягнення погодження дій державних і громадських органів;

Елементи, на які спрямована діяльність екологічного менеджменту є об'єктами менеджменту, що мають просторові та часові межі.

Об'єкт екологічного менеджменту – підприємства різної форми власності, державні та приватні структури, діяльність яких пов'язана з використанням, охороною та відтворенням природних ресурсів.

Предмет екологічного менеджменту – шляхи становлення і розвитку якісно нової ідеології управління природоохоронною діяльністю в Україні – екологічного менеджменту – у контексті створення ефективних моделей ринкових реформ в Україні (система взаємовідносин між підприємствами і природоохоронними структурами).

Екологічний менеджмент варто розглядати як якісно нову ідеологію управління природоохоронною діяльністю в ринкових умовах, в основу якої варто покласти такі принципи:

- 1) пріоритетність ідеї стійкого розвитку в контексті економічної й екологічної безпеки країни і її регіонів;
- 2) системність і комплексність у здійсненні стратегії розвитку системи екологічного менеджменту як якісно нової ідеології керування;
- 3) послідовність і цілеспрямованість, що означає розробку покрокової стратегії розвитку СЕМ і конкретного організаційно-економічного механізму на кожному етапі її становлення.

В даний час відбувається процес трансформації економіки України в екологічно безпечну економіку.

Метою дисципліни «Екологічний менеджмент та аудит» є одержання нових знань і практичних навичок з впровадження ефективних управлінських рішень щодо мінімізації негативних впливів діяльності підприємств на довкілля та досягнення високого рівня екологічної безпеки процесів виробництва й споживання продукції.

Завданнями дисципліни є:

- 1) формування екологічного світогляду як якісно нової ідеології управління діяльністю підприємства;
- 2) екологізація управлінських рішень;
- 3) екологізація діяльності підприємств.

Екологізація діяльності підприємства торкається всіх сторін його діяльності, а саме: виробництво, утилізація відходів, логістика, вибір партнерів з виробничої кооперації, удосконалення організаційної структури, підвищення кваліфікації фахівців та природоохоронна діяльність. Охорона навколишнього природного середовища є обов'язковою складовою ефективного управління підприємством.

Екологічний менеджмент та аудит спирається на знання, отримані при вивченні дисциплін соціально-економічних і загально інженерних дисциплін, таких, як екологія; економіка; основи

економічної теорії; економіка природокористування; менеджмент; управління персоналом; моніторинг; маркетинг; міжнародна еколого-економічна діяльність; екологічна безпека; управління природоохоронною діяльністю; сертифікація і стандартизація.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Охарактеризуйте сучасний стан природокористування в Україні.
2. На якій міжнародній Конференції вперше пролунало визначення дефініції «Екологічний менеджмент»?
3. Дайте визначення терміну «Екологічний менеджмент».
4. Хто з вчених вперше застосував термін «менеджмент» стосовно сфери управління природоохоронною діяльністю?
5. Які чотири функції має виконувати екологічний менеджмент в Україні?
6. Що є об'єктом екологічного менеджменту та аудиту?
7. Що є предметом екологічного менеджменту та аудиту?
8. На яких принципах формується екологічний менеджмент як нова ідеологія управління природоохоронною діяльністю?
9. В чому полягає основна мета екологічного менеджменту?
10. Перерахуйте завдання екологічного менеджменту.
11. З якими дисциплінами тісно пов'язаний курс «Екологічний менеджмент»?

Семінарське заняття 2

Тема 2. Методологічні основи екологічного менеджменту

Питання для усного опитування та дискусії

- 2.1. Сутність понять «управління» та «менеджмент».
- 2.2. Мета та задачі екологічного менеджменту.
- 2.3. Історичні етапи розвитку екологічного менеджменту в світі та в Україні.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: методичне забезпечення, балансовий метод, соціально-економічний розвиток, комплексна статистична оцінка, менеджмент.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- сутність понять «управління» та «менеджмент»;
- мета та задачі екологічного менеджменту;
- історичні етапи розвитку екологічного менеджменту в світі та в Україні.

Управління – це цілеспрямована дія на об'єкт із метою зміни його стану, або поведінки у зв'язку зі зміною певних обставин. Управляти процесами, які протікають на будь-якому підприємстві, що і є об'єктом, означає змінювати їх стан шляхом зміни всіх, або окремих, існуючих там виробничих факторів: матеріальних, енергетичних, фінансових, інформаційних та трудових ресурсів. Але ефективний результат будь-якого управління навіть при застосуванні найбільш передових технологій, матеріалів, висококваліфікованих робітників буде досягнутий лише за умови правильного, розумного наукового керівництва всім залученим до нього персоналом, узгодження його дій. Саме таке завдання покладається на менеджмент, що в перекладі з англійської мови означає «керівництво, завідування, вміння обходитись з чимось, вміння справлятися з роботою». Таким чином, управління – це процес ув'язки всіх необхідних

компонентів для досягнення певного результату, а менеджмент – це інструмент, система організації праці, яка забезпечує існування такої ув'язки. Менеджмент є складовою частиною управління. Він реалізується лише людьми, керівниками тоді як управління можливе й за допомогою технічних засобів (роботів, електронних систем тощо).

Менеджмент - це особливий вид діяльності, який перетворює неорганізований натовп у ефективну й продуктивну групу (П. Друкер). Діапазон застосування статистичних методів в управлінській діяльності досить широкий. Передусім це стосується підготовки інформації, її аналізу, порівняння з відповідними критеріями і на цій основі виявлення проблем і способів їх розв'язання на базі практичного аналізу.

Ефективність менеджменту й діяльності менеджерів вимірюється економічними успіхами та результатами. Метою менеджменту є забезпечення прибутку підприємства шляхом раціональної організації підприємства, а також ефективного використання кадрового потенціалу при одночасному підвищенні кваліфікації, творчої активності кожного працівника.

Завданнями менеджменту є: забезпечення існування підприємства на ринку; вирішення проблем своїх працівників, задля яких й існує підприємство; створення нових ринків для підприємства та забезпечення швидкого реагування на всі зміни в соціальній сфері ринку; глибокий аналіз діяльності підприємства; доведення до співробітників підприємства конкретних завдань, надання їм можливості контролювати свою роботу.

Історичні етапи розвитку менеджменту

- 1) Домонополістичний етап: управління базувалося на особистому досвіді.
- 2) Наукове управління: запровадження наукових принципів менеджменту (Ф. Тейлор).
- 3) Адміністративно-бюрократичний підхід: формалізація управлінських процесів (А. Файоль).
- 4) Рух за гуманні стосунки: увага до людського фактора (Е. Мейо).
- 5) Сучасний етап: інтеграція попередніх досягнень, орієнтація на інновації та адаптацію до змін.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. У чому полягає сутність понять «управління» та «менеджмент»?
2. Чим відрізняються поняття «управління» та «менеджмент»?
3. Які основні визначення терміну «менеджмент» ви знаєте?
4. Які ключові передумови виникнення менеджменту як науки?
5. Що є метою екологічного менеджменту?
6. Перерахуйте основні задачі екологічного менеджменту.
7. Які етапи розвитку екологічного менеджменту виокремлюють?
8. У чому полягав зміст наукового управління, розробленого Ф. Тейлором?
9. Які основні ідеї адміністративно-бюрократичного підходу до управління?
10. У чому полягає значення руху за гуманні стосунки в управлінні?
11. Що характерно для сучасного етапу розвитку менеджменту?

Семінарське заняття 3

Тема 3. Функції екологічного менеджменту.

Питання для усного опитування та дискусії

- 3.1. Планування як функція менеджменту.
- 3.2. Підприємство, його роль та значення.
- 3.3. Функція менеджменту «мотивація».
- 3.4. Функція менеджменту «контроль».

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: функції менеджменту, планування як функція менеджменту, функція менеджменту «мотивація», функція менеджменту «контроль».

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- планування як функція менеджменту;
- підприємство, його роль та значення;
- функція менеджменту «мотивація»;
- функція менеджменту «контроль».

Планування є ключовою функцією менеджменту, що визначає перспективи та майбутній стан організації. Ця функція дозволяє раціонально розподіляти ресурси та адаптувати організацію до змінного середовища. На основі системи планів формуються управлінські відносини та стратегічні напрями діяльності підприємства.

Планування – це вид управлінської діяльності, який визначає перспективу і майбутній стан організації. Основною метою планування є раціональний розподіл ресурсів і адаптація до умов навколишнього середовища. Як результат планування, формується система заходів, спрямована на досягнення встановлених цілей.

Підприємство є центральною ланкою економічної системи, де здійснюється виробництво товарів та послуг. Воно функціонує в умовах внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на його стратегію та ефективність.

Підприємство має певну структуру, яка забезпечує досягнення поставлених цілей. Розвиток організації включає такі фази, як народження, зрілість, старіння та відродження. На ефективність підприємства впливає не лише внутрішнє середовище, але й зовнішні умови, такі як конкуренція, політична стабільність та соціальні фактори.

Мотивація є процесом стимулювання працівників до виконання завдань, спрямованих на досягнення цілей організації. Вона базується на матеріальних і нематеріальних інструментах, що забезпечують продуктивність роботи.

Мотивація є важливим елементом менеджменту, який забезпечує залученість працівників у процес досягнення стратегічних цілей організації. Ефективна мотивація залежить від розуміння потреб співробітників і застосування індивідуального підходу.

Контроль є засобом забезпечення відповідності фактичних результатів діяльності встановленим стандартам і цілям. Він включає попередній, поточний та заключний контроль і допомагає ідентифікувати відхилення у процесах управління.

Контроль має забезпечувати досягнення місії організації. Він повинен бути своєчасним, об'єктивним і адаптивним до змін. Основними його завданнями є моніторинг виконання цілей і корекція процесів за потреби.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке функція менеджменту?
2. Як класифікують функції менеджменту?
3. У чому полягає зміст функції планування?
4. Яке значення має підприємство у системі економічних відносин?
5. Що включає внутрішнє і зовнішнє середовище організації?
6. У чому полягає сутність мотивації як функції менеджменту?
7. Які основні теорії мотивації ви знаєте?
8. Які види контролю існують?
9. Що таке ефективний контроль і які його характеристики?
10. Які завдання виконує контроль у системі управління підприємством?

Семінарське заняття 4

Тема 4. Система управління і класифікація методів управління.

Питання для усного опитування та дискусії

- 4.1. Сутність і класифікація методів менеджменту.
- 4.2. Економічні методи менеджменту.
- 4.3. Адміністративно-організаційні методи менеджменту.
- 4.4. Соціально-психологічні методи менеджменту.
- 4.5. Особливості застосування методів менеджменту в ринкових відносинах.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: методи менеджменту, класифікація, застосування методів менеджменту в ринкових відносинах.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- сутність і класифікація методів менеджменту;
- економічні методи менеджменту;
- адміністративно-організаційні методи менеджменту;
- соціально-психологічні методи менеджменту;
- особливості застосування методів менеджменту в ринкових відносинах.

Методи менеджменту є сукупністю способів впливу на працівників і колективи для досягнення цілей організації. Вони сприяють підвищенню ефективності діяльності, злагодженій роботі колективу та мобілізації творчого потенціалу. Методи менеджменту класифікують на три основні групи: економічні, адміністративно-організаційні та соціально-психологічні.

Для досягнення організацією поставлених цілей застосовуються різні методи управління. Вони покликані забезпечувати високу ефективність діяльності колективу, його злагоджену роботу, сприяти максимальній мобілізації творчої активності кожного його члена, забезпечувати своєчасну і дієву ліквідацію відхилень від накресленої програми дій.

Ці методи спрямовані на матеріальне стимулювання працівників через заробітну плату, бонуси та інші економічні інструменти. Економічні методи покликані регулювати відносини в організації, стимулюючи продуктивність і досягнення стратегічних цілей.

Економічні методи, в умовах ринкового виробництва, проникають у всі системи виробничих відносин, стимулюючи їх розвиток.

Ці методи є засобами прямого впливу на працівників через накази, інструкції та нормативні акти. Адміністративно-організаційні методи забезпечують чіткість у виконанні завдань і стабільність роботи організації.

Адміністративно-організаційні методи включають: організаційне регламентування, нормування, методичне інструктування, накази та розпорядження.

Ці методи спрямовані на формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Вони допомагають підвищити мотивацію, ефективність та задоволеність працівників.

Застосування методів управління в ринкових умовах потребує врахування економічних, соціальних і психологічних аспектів. Це сприяє адаптації підприємства до динамічного середовища.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке методи менеджменту?

2. Як класифікують методи менеджменту?
3. У чому сутність економічних методів менеджменту?
4. Яка роль адміністративно-організаційних методів у діяльності підприємства?
5. У чому полягає суть соціально-психологічних методів управління?
6. Як методи менеджменту адаптуються до ринкових умов?

Семінарське заняття 5

Тема 5. Управлінські рішення в екологічному менеджменті.

Питання для усного опитування та дискусії

- 5.1. Природа, сутність та класифікація рішень у сфері екологічного менеджменту.
- 5.2. Умови прийняття управлінських рішень.
- 5.3. Технологія розробки рішень.
- 5.4. Моделі та методи оптимізації рішень.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: управлінські рішення, умови прийняття управлінських рішень, розробка рішень, методи оптимізації рішень.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- природа, сутність та класифікація рішень у сфері екологічного менеджменту;
- умови прийняття управлінських рішень;
- технологія розробки рішень;
- моделі та методи оптимізації рішень.

Управлінські рішення є основою функціонування організації. Вони визначають напрямки її розвитку, використання ресурсів і досягнення цілей. Прийняття управлінських рішень – це творчий процес, який включає вибір оптимальних дій з множини альтернатив. Управлінські рішення класифікуються за сферами охоплення (загальні, часткові), часом дії (стратегічні, тактичні, оперативні), характером (директивні, нормативні, методичні) тощо.

Рішення – це творчий процес вироблення однієї або декількох альтернатив із множини можливих варіантів дій, спрямованих на досягнення поставленої цілі.

Процес прийняття рішень ускладнюється залежно від умов, у яких він відбувається. Основними умовами є визначеність або невизначеність інформації, вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, обмеженість ресурсів, ризики та можливі негативні наслідки.

На ефективність прийняття рішень впливають обмеженість інформації, взаємозалежність рішень, ризики, очікування можливих негативних наслідків та середовище прийняття рішень.

Розробка рішень є складним багатоступеневим процесом, який включає аналіз ситуації, формулювання проблеми, пошук альтернатив, оцінку варіантів та вибір оптимального рішення. Технологічні процеси мають бути економічно вигідними, безперервними і забезпечувати мінімізацію витрат часу та ресурсів.

Моделі оптимізації використовуються для обґрунтування найкращих рішень на основі кількісного аналізу. Методи поділяються на інтуїтивні, колективні та кількісні. Популярними методами є «мозковий штурм», метод Дельфі та інші.

Кількісні методи прийняття управлінських рішень базуються на науково-практичному підході та передбачають вибір оптимальних рішень шляхом обробки значних масивів інформації.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що слід розуміти під поняттям «управлінське рішення»?
2. Як класифікуються управлінські рішення?
3. Які умови прийняття управлінських рішень ви знаєте?
4. Які етапи включає процес розробки управлінських рішень?
5. Що таке моделі оптимізації рішень?
6. Які методи застосовуються для прийняття управлінських рішень?
7. Як оцінити ефективність управлінського рішення?

Семінарське заняття 6

Тема 6. Формування системи екологічного менеджменту в Україні.

Питання для усного опитування та дискусії

- 6.1. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту.
- 6.2. Історичні аспекти розвитку понять ISO та EMAS.
- 6.3. Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: екологічний менеджмент, міжнародний підхід стандартизації діяльності за ISO та EMAS, розвиток екологічного менеджменту в Україні.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- міжнародний підхід до екологічного менеджменту;
- історичні аспекти розвитку понять ISO та EMAS;
- перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні.

Загострення екологічних проблем у світі спонукало держави до пошуку спільних рішень у рамках міжнародного співробітництва. Основою стало Стокгольмська конференція ООН (1972), яка заклала основи глобальної екологічної політики. Відтоді країни активно впроваджують системи екологічного менеджменту, які включають стандарти ISO 14000 і EMAS, що забезпечують відповідність екологічним вимогам.

Для багатьох країн світу відправним пунктом на шляху становлення національної екологічної політики стала Стокгольмська конференція ООН з навколишнього природного середовища.

Системи екологічного менеджменту ISO та EMAS виникли у відповідь на потребу гармонізації міжнародних стандартів. ISO 14000 була розроблена для забезпечення єдиного підходу до екологічного управління, тоді як EMAS, започаткована в Європі, має акцент на підвищенні екологічної прозорості підприємств.

Міжнародні стандарти ISO серії 14000 створюють основу для управління екологічною діяльністю підприємств, а система EMAS забезпечує інтеграцію цих підходів у європейське законодавство.

Україна, перебуваючи в умовах ринкових трансформацій, активно адаптує міжнародні стандарти екологічного управління. Серед перспектив — впровадження екологічного менеджменту на рівні підприємств і вдосконалення національної системи сертифікації.

Реформування економічного механізму природокористування та запровадження системи екологічного менеджменту сприятиме ефективному використанню природних ресурсів і захисту довкілля.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке міжнародний стандарт ISO 14000 і яке його значення у сфері екологічного менеджменту?
2. В якому році було започатковано британський стандарт BS 7750?
3. Які основні елементи системи EMAS?
4. У чому полягають особливості адаптації стандартів ISO та EMAS в Україні?
5. Які перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні?
6. Як стандарти ISO серії 14000 допомагають підвищити екологічну безпеку підприємств?
7. Що означає «екологізація економіки»?

Семінарське заняття 7

Тема 7. Методологічні основи екологічного менеджменту.

Питання для усного опитування та дискусії

- 7.1. Системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту.
- 7.2. Екологічний менеджмент як ключова домінанта сталого розвитку.
- 7.3. Концепція запровадження екологічного менеджменту в Україні.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: основи екологічного менеджменту, системний підхід, сталий розвиток, запровадження екологічного менеджменту в Україні.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту;
- екологічний менеджмент як ключова домінанта сталого розвитку;
- концепція запровадження екологічного менеджменту в Україні.

Основним напрямом реалізації принципів методології є системний підхід, що виник як загальнонауковий метод на базі загальної теорії систем. Сутність системного підходу полягає в розгляді об'єкта дослідження і практичної діяльності в єдності його зовнішніх внутрішніх зв'язків.

Системний підхід як нормативна методологія прийняття управлінських рішень означає процес підготовки і прийняття рішень на основі системного аналізу складових елементів будь-якої системи, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії, а також факторів зовнішнього, у тому числі природного, впливу. Основою методології системного підходу є системне бачення світу і системне мислення.

При цьому ключовим моментом є вибір об'єкта, предмета і визначення генеральної мети досліджень, яка полягає в розробці основ формування ефективно діючої системи екологічного менеджменту (СЕМА) в умовах ринкових перетворень в Україні на базі впровадження більш ефективних економічних інструментів.

На сучасному етапі історичну перспективу людства визначає саме екологічний фактор. Стає очевидним вплив екологічних умов на розвиток усіх компонентів соціуму, що потребує розробки нової еколого-економічної концепції, розвиток і реалізація якої на практиці законодавчими і виконавчими структурами буде сприяти «екологізації» мислення і перегляду багатьох стереотипів у процесах прийняття еколого-орієнтованих рішень. Такою концепцією повинна стати Концепція переходу України до сталого розвитку (2006 р.), яка розроблена, але досі не схвалена Верховною Радою України. Як відмічається в Концепції «Перехід до сталого розвитку на глобальному рівні можливий лише за умов збереження необхідної якості

навколишнього середовища, ліквідації і недопущення міжнаціональних, конфесійних, збройних та інших міжрегіональних конфліктів, тероризму на будь-якій основі, ліквідації бідності, рівноправності жінок і зацікавленого виконання на національному, регіональному та місцевому рівнях всіх основних вимог цього розвитку».

Сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і потребами людей усіх поколінь.

Концепція сталого розвитку виходить з двох підходів:

- 1) ресурсного – виявлення гранично допустимого, тобто граничного вилучення з біосфери продукції фотосинтезу;
- 2) біологічного – виявлення здібностей біосфери розширено відтворювати продукцію фотосинтезу.

Концепція відбиває розуміння тісного взаємозв'язку екологічних, економічних і соціальних проблем людства і того факту, що можуть бути вирішені тільки комплексно, за умови тісного співробітництва і координації зусиль усіх країн світу.

Україна може забезпечити сталий розвиток винятково шляхом ефективного використання усіх видів ресурсів, структурно-технологічної реструктуризації виробництва, використання творчого потенціалу всіх членів суспільства для розвитку і процвітання держави.

Метою Концепції екологічного менеджменту та аудиту є - визначення стратегічних напрямів та пріоритетів реалізації державної політики у сфері управління якістю довкілля та життєзабезпечення як на регіональному, так і муніципальному рівнях.

Основними завданнями Концепції є:

- визначення стратегічних напрямів реалізації державної політики у сфері управління якістю довкілля та життєзабезпечення;
- формування екологічної свідомості суспільства;
- створення національної системи екологічної сертифікації
- вдосконалення екологічної політики.

Концепція повинна бути основною програмою діяльності органів виконавчої влади, науково-дослідних установ і виробничих структур у сфері управління якістю довкілля та життєзабезпечення.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке системний підхід?
2. Яка структура екологічного менеджменту з точки зору системного підходу?
3. Що таке система екологічного менеджменту (СЕМА) в Україні?
4. Визначте основні об'єкти досліджень в екологічному менеджменті?
5. Що таке предмет досліджень в екологічному менеджменті?
6. Яке значення екологічного менеджменту в умовах ринкових трансформацій в Україні?
7. З якою метою розроблено «Концепцію переходу України до сталого розвитку»?
8. Дайте визначення терміну «сталий розвиток».
9. На яких принципах ґрунтується «Концепція переходу України до сталого розвитку»?
10. Визначте основні завдання «Концепції переходу України до сталого розвитку»?
11. В чому сутність Концепції екологічного менеджменту та аудиту?
12. Що є метою розробки Концепції екологічного менеджменту та аудиту?

Семінарське заняття 8

Тема 8. Теоретичні основи екологічного аудиту.

Питання для усного опитування та дискусії

- 8.1. Основні поняття екологічного аудиту.
- 8.2. Завдання і типи екологічного аудиту.
- 8.3. Об'єкт, суб'єкт та сфера застосування екологічного аудиту.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: аудит, екологічний аудит, завдання екологічного аудиту.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- основні поняття екологічного аудиту;
- завдання і типи екологічного аудиту;
- об'єкт, суб'єкт та сфера застосування екологічного аудиту.

Екологічний аудит – це документально оформлений, системний і незалежний процес оцінювання екологічних аспектів діяльності підприємств. Його метою є перевірка відповідності діяльності встановленим екологічним вимогам, аналіз впливу на навколишнє середовище та надання рекомендацій щодо вдосконалення екологічного менеджменту.

Екологічний аудит – це інструмент системного підходу до забезпечення ефективності природоохоронної діяльності. Його ключовою особливістю є можливість інтеграції екологічних стандартів у бізнес-процеси підприємства.

Основними завданнями екологічного аудиту є:

- 1) Визначення рівня відповідності екологічної діяльності підприємства чинним нормативним актам.
- 2) Оцінка ефективності екологічного менеджменту.
- 3) Розробка рекомендацій щодо підвищення екологічної ефективності.

Типи екологічного аудиту:

- 1) **Обов'язків аудит:** проводиться згідно з вимогами законодавства.
- 2) **Добровільний аудит:** ініціюється підприємствами для підвищення екологічної відповідності або покращення іміджу.

Класифікація екологічного аудиту базується на характері його застосування. **Обов'язків аудит** виконує функцію регуляції, тоді як **добровільний спрямований на вдосконалення**.

Об'єктами екологічного аудиту є підприємства, їхні екологічні аспекти діяльності, системи управління та продукція. Суб'єктами аудиту виступають спеціалізовані аудиторські організації та незалежні експерти. Сферами застосування є оцінка екологічного впливу, планування природоохоронних заходів, управління ризиками та забезпечення сталого розвитку.

Екологічний аудит знаходить застосування у всіх сферах діяльності, які мають безпосередній вплив на стан довкілля. Це забезпечує комплексну оцінку взаємозв'язків між виробництвом і екосистемою.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке екологічний аудит?
2. Які основні функції виконує екологічний аудит?
3. У чому полягають завдання екологічного аудиту?
4. Які типи екологічного аудиту існують?
5. Хто є об'єктами і суб'єктами екологічного аудиту?
6. У яких сферах застосовується екологічний аудит?
7. Які нормативно-правові акти регулюють проведення екологічного аудиту в Україні?

Семінарське заняття 9

Тема 9. Екологічна сертифікація в системі екологічного управління підприємством.

Питання для усного опитування та дискусії

- 9.1. Методологія дослідження екологічної сертифікації та понятійний апарат.
- 9.2. Законодавчо-нормативні механізми забезпечення розвитку екологічної сертифікації.
- 9.3. Екологічна сертифікація в контексті вимог екологічної безпеки.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: сертифікація, екологічна сертифікація, екологічного управління, управління підприємством.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- методологія дослідження екологічної сертифікації та понятійний апарат;
- законодавчо-нормативні механізми забезпечення розвитку екологічної сертифікації;
- екологічна сертифікація в контексті вимог екологічної безпеки.

Екологічна сертифікація – це документальне підтвердження відповідності продукції, процесів або послуг екологічним стандартам. Методологічною основою сертифікації є теорія якості доквілля та економіки природокористування. Понятійний апарат сертифікації включає поняття екологічної безпеки, сталого розвитку та екологічного маркування.

Екологічна сертифікація розглядається як один із провідних методів забезпечення якості продукції та впровадження систем екологічного управління в Україні.

Правова база екологічної сертифікації в Україні є недостатньо розвиненою, що потребує гармонізації із міжнародними стандартами. Законодавчо-нормативне забезпечення включає вимоги до сертифікації продукції, впровадження систем якості ISO 14000, а також адаптацію директив ЄС.

Розвиток системи екологічної сертифікації вимагає гармонізації нормативної бази з міжнародними стандартами. Указ Президента України № 113 сприяв активізації впровадження систем управління якістю.

Екологічна сертифікація є важливим інструментом зменшення ризиків екологічних загроз. Вона спрямована на захист людей і доквілля від негативного впливу небезпечних технологій та діяльності. Це гарантує відповідність підприємств сучасним вимогам екологічної безпеки.

Екологічна сертифікація спрямована на захист доквілля, підтримку екологічного стану та збереження природних ресурсів через встановлення вимог екологічної безпеки.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке екологічна сертифікація?
2. Які передумови впровадження екологічної сертифікації в Україні?
3. Як визначаються основні принципи екологічної сертифікації?
4. Які завдання вирішує екологічна сертифікація?
5. Що є ключовими нормативними актами в сфері екологічної сертифікації в Україні?
6. Як екологічна сертифікація сприяє забезпеченню екологічної безпеки?
7. Чим відрізняється сертифікація продукції від сертифікації систем управління якістю?

Семінарське заняття 10

Тема 10. Екологічний маркетинг, інжиніринг та маркування в системі екологічного менеджменту та аудиту.

Питання для усного опитування та дискусії

- 10.1. Особливості екологічного маркетингу.
- 10.2. Екологічний інжиніринг на підприємстві.
- 10.3. Екологічне маркування як вид екологічної декларації.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: маркетинг, інжиніринг, маркування, екологічний менеджмент та аудит.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- особливості екологічного маркетингу;
- екологічний інжиніринг на підприємстві;
- екологічне маркування як вид екологічної декларації.

Екологічний маркетинг є складовою частиною загальної системи управління, що спрямована на задоволення потреб споживачів без шкоди для екології. Його мета – підтримання екологічної рівноваги, підвищення якості продукції та забезпечення здоров'я населення. Екологічний маркетинг передбачає використання сучасних методів управління, екологізації виробництва та створення екологічно чистих товарів.

Основна мета системи маркетингу, включаючи екологічний, полягає у поліпшенні якості життя суспільства, якості природного середовища та товарів і послуг. Вона досягається через впровадження новітніх технологій і розуміння суспільством екологічних проблем.

Екологічний інжиніринг охоплює комплекс інженерно-економічних заходів для екологічної модернізації виробництва. Це включає розробку та впровадження технологій, що сприяють зменшенню впливу на довкілля, очищення стічних вод, знешкодження відходів та оптимізацію споживання ресурсів.

Екологічний інжиніринг спрямований на визначення технологій та режимів, що дозволяють знижувати екологічний ризик підприємства, а також впровадження рішень щодо оздоровлення систем життєзабезпечення.

Екологічне маркування – це вид екологічної декларації, яка надає інформацію про вплив продукції або послуг на довкілля протягом їх життєвого циклу. Основними принципами екологічного маркування є достовірність, співставність та відповідність міжнародним стандартам. Воно сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції та забезпеченню інформованого вибору споживачів.

Екологічне маркування допомагає споживачам робити усвідомлений вибір, базуючись на достовірній інформації про вплив продукції на навколишнє середовище. Це є ключовим фактором у системі сталого розвитку.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке екологічний маркетинг, і яка його основна мета?
2. Які завдання вирішує екологічний маркетинг у виробничій сфері?
3. У чому полягає сутність екологічного інжинірингу?
4. Які основні етапи екологічного інжинірингу на підприємстві?
5. Що таке екологічне маркування, і які його основні принципи?

6. Як екологічне маркування сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції?
7. Яким чином екологічна декларація допомагає у прийнятті екологічно відповідальних рішень?

Семінарське заняття 11

Тема 11. Екологічне страхування в системі екологічного менеджменту.

Питання для усного опитування та дискусії

- 11.1. Основні поняття екологічного страхування.
- 11.2. Об'єкт, суб'єкт та завдання екологічного страхування.
- 11.3. Порядок виплати страхових відшкодувань.
- 11.4. Умови укладання угоди про екологічне страхування.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: страхування, страхувальник, страховий випадок, екологічне страхування.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- основні поняття екологічного страхування;
- об'єкт, суб'єкт та завдання екологічного страхування;
- порядок виплати страхових відшкодувань;
- умови укладання угоди про екологічне страхування.

Екологічне страхування – це механізм фінансового захисту від збитків, які можуть виникнути через забруднення навколишнього середовища або інші екологічні аварії. Воно базується на принципах економічної відповідальності та стимулює зниження екологічних ризиків. Законодавчі основи страхування регулюються Конституцією України, законами «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими нормативними актами.

Законодавство у сфері екологічного страхування базується на положеннях Конституції України щодо права громадян на безпечне довкілля та відшкодування шкоди, заподіяної його порушенням.

Об'єктами екологічного страхування є майнові інтереси, пов'язані з ризиком екологічних збитків. Суб'єктами виступають страхувальники (підприємства) і страховики (страхові компанії). Основні завдання страхування включають:

- 1) Формування системи економічної відповідальності.
- 2) Захист інтересів постраждалих.
- 3) Створення резервних фондів для відшкодування збитків.

Страхуванню підлягають об'єкти, що є носіями екологічного ризику, зокрема підприємства, транспортні засоби та небезпечні виробництва.

Виплати здійснюються на підставі укладених договорів страхування. У разі настання страхового випадку страхувальник має право на відшкодування збитків відповідно до встановлених лімітів відповідальності.

При понаднормативному забрудненні, що не є страховою подією, підприємства самостійно покривають витрати на відновлення довкілля.

Угода про екологічне страхування регламентує умови страхового покриття, включаючи розмір страхових платежів, перелік страхових випадків та обсяги відповідальності сторін. Для підприємств підвищеної екологічної небезпеки страхування є обов'язковим.

Страхувальниками в системі обов'язкового екологічного страхування є підприємства, діяльність яких пов'язана з ризиком аварійного забруднення.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Що таке екологічне страхування?
2. На чому базується законодавство у сфері екологічного страхування?
3. Які завдання вирішує екологічне страхування?
4. Хто є об'єктами та суб'єктами екологічного страхування?
5. Який порядок виплати страхових відшкодувань?
6. Що таке обов'язкове екологічне страхування?
7. Які умови укладання угоди про екологічне страхування?

Семінарські заняття 12, 13

Тема 12. Перспективи запровадження екологічного страхування в Україні.

Питання для усного опитування та дискусії

- 12.1. Світовий досвід запровадження екологічного страхування.
- 12.2. Існуюча законодавчо-нормативна база екологічного страхування в Україні.
- 12.3. Необхідність удосконалення законодавчо-нормативної бази.

Аудиторна письмова робота

Виконання студентами завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: страхування, стаховик, страхувальник, страховий випадок, екологічне страхування в Україні, концепція, стратегія законодавство, проект закону.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Засвоєння цієї теми базується як на знаннях, отриманих студентами за результатами вивчення інших дисциплін, так і на властивій їй сукупності певних термінів, розуміння змісту яких є основою для оволодіння знаннями для застосування у практичній роботі сучасного фахівця.

Особливу увагу слід звернути на такі питання:

- світовий досвід запровадження екологічного страхування;
- існуюча законодавчо-нормативна база екологічного страхування в Україні;
- необхідність удосконалення законодавчо-нормативної бази.

Світова практика екологічного страхування показує, що цей інститут з'явився в 1960-х роках у США як відповідь на необхідність страхового захисту від збитків через забруднення довкілля. Екологічне страхування було впроваджене в рамках страхування відповідальності за шкоду, заподіяну екологічними аваріями. Згодом аналогічні програми з'явилися в Європі, що сприяло інтеграції природоохоронних вимог у діяльність підприємств.

У США до 1966 р. страхування екологічних ризиків включалося до полісів загальної відповідальності. Проте прийняття Федерального закону про всебічну відповідальність за відновлення і збереження навколишнього середовища дало новий поштовх розвитку екологічного страхування.

Незважаючи на наявність окремих положень у чинному законодавстві, спеціалізований закон про екологічне страхування в Україні досі не прийнятий. Чинні нормативні акти лише частково регулюють механізми компенсації збитків і страхового захисту в разі екологічних катастроф. Відсутність чіткої регламентації гальмує розвиток цього механізму.

Основним недоліком є те, що законодавчо-нормативна база екологічного страхування не враховує специфіки охорони довкілля та соціальної спрямованості страхування.

Для ефективного функціонування екологічного страхування в Україні необхідне прийняття закону, який встановлював би єдині вимоги до умов страхування, об'єктів захисту та суб'єктів страхових відносин. Удосконалення також передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами.

Закон «Про екологічне страхування» повинен враховувати особливості української екологічної політики та відповідати європейським підходам у сфері природоохоронної діяльності.

Практичні завдання

Надайте відповіді на наступні запитання.

1. Який світовий досвід запровадження екологічного страхування?
2. Які головні особливості екологічного страхування в США та Європі?
3. Що є основними недоліками існуючої законодавчої бази екологічного страхування в Україні?
4. Які заходи необхідні для вдосконалення нормативно-правового регулювання екологічного страхування?
5. Як гармонізувати українське законодавство з міжнародними стандартами в сфері екологічного страхування?
6. Яка роль державного регулювання у впровадженні системи екологічного страхування?

1.4. Самостійна робота студентів

Самостійна робота студента (студента) є однією з основних складових оволодіння навчальним матеріалом і виконується в позааудиторний час, передбачений тематичним планом навчальної дисципліни.

Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні навчитися самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички із застосування у практичній роботі менеджера статистичних методів. Відповіді на питання повинні бути стисло законспектовані з обов'язковими посилання на використані джерела.

Форма контролю самостійної роботи – перевірка конспекту або обговорення на практичному занятті. Питання самостійної роботи виносяться на поточний, модульний і підсумковий семестровий контроль.

З метою самостійного визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу студентам пропонуються питання для самоконтролю набутих знань.

Тема 1. Теоретичні основи екологічного менеджменту

1.1. Об'єкт і предмет екологічного менеджменту.

1.2. Мета і завдання дисципліни.

1.3. Зв'язок курсу з іншими дисциплінами.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.

2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сучасний стан природокористування в Україні.

2. На якій міжнародній Конференції вперше пролунало визначення дефініції «Екологічний менеджмент»?

3. Дайте визначення терміну «Екологічний менеджмент».

4. Хто з вчених вперше застосував термін «менеджмент» стосовно сфери управління природоохоронною діяльністю?

5. Які чотири функції має виконувати екологічний менеджмент в Україні?

6. Що є об'єктом екологічного менеджменту та аудиту?

7. Що є предметом екологічного менеджменту та аудиту?

8. На яких принципах формується екологічний менеджмент як нова ідеологія управління природоохоронною діяльністю?

9. В чому полягає основна мета екологічного менеджменту?

10. Перерахуйте завдання екологічного менеджменту.

11. З якими дисциплінами тісно пов'язаний курс «Екологічний менеджмент»?

Тема 2. Методологічні основи екологічного менеджменту

2.1. Сутність понять «управління» та «менеджмент».

2.2. Мета та задачі екологічного менеджменту.

2.3. Історичні етапи розвитку екологічного менеджменту в світі та в Україні.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність понять «управління» та «менеджмент»?
2. Чим відрізняються поняття «управління» та «менеджмент»?
3. Які основні визначення терміну «менеджмент» ви знаєте?
4. Які ключові передумови виникнення менеджменту як науки?
5. Що є метою екологічного менеджменту?
6. Перерахуйте основні задачі екологічного менеджменту.
7. Які етапи розвитку екологічного менеджменту виокремлюють?
8. У чому полягав зміст наукового управління, розробленого Ф. Тейлором?
9. Які основні ідеї адміністративно-бюрократичного підходу до управління?
10. У чому полягає значення руху за гуманні стосунки в управлінні?
11. Що характерно для сучасного етапу розвитку екологічного менеджменту?

Тема 3. Функції екологічного менеджменту

- 3.1. Планування як функція менеджменту.
- 3.2. Підприємство, його роль та значення.
- 3.3. Функція менеджменту «мотивація».
- 3.4. Функція менеджменту «контроль».

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке функція менеджменту?
2. Як класифікують функції менеджменту?
3. У чому полягає зміст функції планування?
4. Яке значення має підприємство у системі економічних відносин?
5. Що включає внутрішнє і зовнішнє середовище організації?
6. У чому полягає сутність мотивації як функції менеджменту?
7. Які основні теорії мотивації ви знаєте?
8. Які види контролю існують?
9. Що таке ефективний контроль і які його характеристики?
10. Які завдання виконує контроль у системі управління підприємством?

Тема 4. Система управління і класифікація методів управління

- 4.1. Сутність і класифікація методів менеджменту.
- 4.2. Економічні методи менеджменту.
- 4.3. Адміністративно-організаційні методи менеджменту.
- 4.4. Соціально-психологічні методи менеджменту.
- 4.5. Особливості застосування методів менеджменту в ринкових відносинах.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке методи менеджменту?
2. Як класифікують методи менеджменту?
3. У чому сутність економічних методів менеджменту?
4. Яка роль адміністративно-організаційних методів у діяльності підприємства?

5. У чому полягає суть соціально-психологічних методів управління?
6. Як методи менеджменту адаптуються до ринкових умов?

Тема 5. Управлінські рішення в екологічному менеджменті

- 5.1. Природа, сутність та класифікація рішень у сфері екологічного менеджменту.
- 5.2. Умови прийняття управлінських рішень.
- 5.3. Технологія розробки рішень.
- 5.4. Моделі та методи оптимізації рішень.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під поняттям "управлінське рішення"?
2. Як класифікуються управлінські рішення?
3. Які умови прийняття управлінських рішень ви знаєте?
4. Які етапи включає процес розробки управлінських рішень?
5. Що таке моделі оптимізації рішень?
6. Які методи застосовуються для прийняття управлінських рішень?
7. Як оцінити ефективність управлінського рішення?

Тема 6. Формування системи екологічного менеджменту в Україні

- 6.1. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту.
- 6.2. Історичні аспекти розвитку понять ISO та EMAS.
- 6.3. Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке міжнародний стандарт ISO 14000 і яке його значення у сфері екологічного менеджменту?
2. В якому році було започатковано британський стандарт BS 7750?
3. Які основні елементи системи EMAS?
4. У чому полягають особливості адаптації стандартів ISO та EMAS в Україні?
5. Які перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні?
6. Як стандарти ISO серії 14000 допомагають підвищити екологічну безпеку підприємств?
7. Що означає «екологізація економіки»?

Тема 7. Методологічні основи екологічного менеджменту

- 7.1. Системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту.
- 7.2. Екологічний менеджмент як ключова домінанта сталого розвитку.
- 7.3. Концепція запровадження екологічного менеджменту в Україні.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке системний підхід?
2. Яка структура екологічного менеджменту з точки зору системного підходу?
3. Що таке система екологічного менеджменту (СЕМА) в Україні?
4. Визначте основні об'єкти досліджень в екологічному менеджменті?
5. Що таке предмет досліджень в екологічному менеджменті?

6. Яке значення екологічного менеджменту в умовах ринкових трансформацій в Україні?
7. З якою метою розроблено «Концепцію переходу України до сталого розвитку»?
8. Дайте визначення терміну «сталий розвиток».
9. На яких принципах ґрунтується «Концепція переходу України до сталого розвитку»?
10. Визначте основні завдання «Концепції переходу України до сталого розвитку»?
11. В чому сутність Концепції екологічного менеджменту та аудиту?
12. Що є метою розробки Концепції екологічного менеджменту та аудиту?

Тема 8. Теоретичні основи екологічного аудиту

- 8.1. Основні поняття екологічного аудиту.
- 8.2. Завдання і типи екологічного аудиту.
- 8.3. Об'єкт, суб'єкт та сфера застосування екологічного аудиту.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке екологічний аудит?
2. Які основні функції виконує екологічний аудит?
3. У чому полягають завдання екологічного аудиту?
4. Які типи екологічного аудиту існують?
5. Хто є об'єктами і суб'єктами екологічного аудиту?
6. У яких сферах застосовується екологічний аудит?
7. Які нормативно-правові акти регулюють проведення екологічного аудиту в Україні?

Тема 9. Екологічна сертифікація в системі екологічного управління підприємством

- 9.1. Методологія дослідження екологічної сертифікації та понятійний апарат.
- 9.2. Законодавчо-нормативні механізми забезпечення розвитку екологічної сертифікації.
- 9.3. Екологічна сертифікація в контексті вимог екологічної безпеки.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке екологічна сертифікація?
2. Які передумови впровадження екологічної сертифікації в Україні?
3. Як визначаються основні принципи екологічної сертифікації?
4. Які завдання вирішує екологічна сертифікація?
5. Що є ключовими нормативними актами в сфері екологічної сертифікації в Україні?
6. Як екологічна сертифікація сприяє забезпеченню екологічної безпеки?
7. Чим відрізняється сертифікація продукції від сертифікації систем управління якістю?

Тема 10. Екологічний маркетинг, інжиніринг та маркування в системі екологічного менеджменту та аудиту

- 10.1. Особливості екологічного маркетингу.
- 10.2. Екологічний інжиніринг на підприємстві.
- 10.3. Екологічне маркування як вид екологічної декларації.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке екологічний маркетинг, і яка його основна мета?

2. Які завдання вирішує екологічний маркетинг у виробничій сфері?
3. У чому полягає сутність екологічного інжинірингу?
4. Які основні етапи екологічного інжинірингу на підприємстві?
5. Що таке екологічне маркування, і які його основні принципи?
6. Як екологічне маркування сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції?
7. Яким чином екологічна декларація допомагає у прийнятті екологічно відповідальних рішень?

Тема 11. Екологічне страхування в системі екологічного менеджменту

- 11.1. Основні поняття екологічного страхування.
- 11.2. Об'єкт, суб'єкт та завдання екологічного страхування.
- 11.3. Порядок виплати страхових відшкодувань.
- 11.4. Умови укладання угоди про екологічне страхування.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Що таке екологічне страхування?
2. На чому базується законодавство у сфері екологічного страхування?
3. Які завдання вирішує екологічне страхування?
4. Хто є об'єктами та суб'єктами екологічного страхування?
5. Який порядок виплати страхових відшкодувань?
6. Що таке обов'язкове екологічне страхування?
7. Які умови укладання угоди про екологічне страхування?

Тема 12. Перспективи запровадження екологічного страхування в Україні

- 12.1. Світовий досвід запровадження екологічного страхування.
- 12.2. Існуюча законодавчо-нормативна база екологічного страхування в Україні.
- 12.3. Необхідність удосконалення законодавчо-нормативної бази.

З цією метою необхідно:

1. Опрацювати за конспектом теоретичний матеріал з питань, що розглядалися під час лекції.
2. За рекомендованою літературою вивчити інші питання плану.

Питання для самоконтролю

1. Який світовий досвід запровадження екологічного страхування?
2. Які головні особливості екологічного страхування в США та Європі?
3. Що є основними недоліками існуючої законодавчої бази екологічного страхування в Україні?
4. Які заходи необхідні для вдосконалення нормативно-правового регулювання екологічного страхування?
5. Як гармонізувати українське законодавство з міжнародними стандартами в сфері екологічного страхування?
6. Яка роль державного регулювання у впровадженні системи екологічного страхування?

1.5. Індивідуальні завдання

З цієї навчальної дисципліни можливе (за бажанням студента) виконання *наукових робіт* за наступною орієнтовною тематикою:

1. Теоретико-методологічні засади статистичного забезпечення управління.
2. Методичне забезпечення статистичного обґрунтування управлінських рішень.
3. Розробка управлінських рішень за результатами статистичного аналізу.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усно-письмового заліку.

Питання для підсумкового контролю

1. Рідкі і зникаючі рослини України.
2. Порядок виплати страхових відшкодувань.
3. Екологічний аудит територій.
4. Способи утилізації відходів.
5. Методи економічної оцінки корисних копалин.
6. Форми міжнародного співробітництва в питаннях раціонального природокористування.
7. Гонка озброєння і раціональне природокористування.
8. Технологія розробки рішень
9. Міжнародне співробітництво в сферах екологічної експертизи та екологічного аудиту.
10. Методи розрахунку економічної ефективності природоохоронних витрат.
11. Мета і завдання дисципліни
12. Екологічні витрати і шляхи їх усунення.
13. Методологічні основи екологічного менеджменту
14. Моделі та методи оптимізації рішень
15. Екоаудит в інвестиційних процесах.
16. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту.
17. Світовий досвід запровадження екологічного страхування
18. Ліцензовані види діяльності.
19. Умови прийняття управлінських рішень
20. Методи економічної оцінки водних ресурсів.
21. Екологічний консалтинг.
22. Сутність і класифікація методів менеджменту
23. Аудит скидань стічних вод.
24. Антропогенний вплив на навколишнє середовище і його наслідки.
25. Екоменеджмент у країнах ЄС.
26. Формування ринку екологічних послуг.
27. Правові основи природокористування.
28. Екологічний інжиніринг на підприємстві
29. Планування як функція менеджменту
30. Екологічні проблеми України.
31. Менеджмент відходів.
32. Зв'язок курсу з іншими дисциплінами
33. Необхідність удосконалення законодавчо-нормативної бази
34. Природа, сутність та класифікація рішень у сфері менеджменту
35. Завдання і типи екологічного аудиту
36. Маркування небезпечних матеріалів і продукції.
37. Методологія дослідження екологічної сертифікації
38. Альтернативні джерела одержання енергії.
39. Проблеми раціонального природокористування в різних країнах.
40. Екологічні проблеми Дністра.
41. Розвиток охорони природи в Україні.
42. Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні.
43. Сутність понять «управління» та «менеджмент».
44. Методи економічної оцінки земельних ресурсів.
45. Екологічний маркетинг, інжиніринг та маркування в системі екологічного менеджменту та аудиту
46. Фінансування природоохоронної діяльності. Природоохоронні фонди.
47. Методи розрахунку збитку від забруднення навколишнього середовища.
48. Шумове забруднення в містах і методи боротьби з ним.
49. Глобальна екополітика.

50. Використання й охорона біологічних ресурсів України.
51. Функція менеджменту «контроль»
52. Законодавчо-нормативні механізми забезпечення розвитку
53. Використання дикоростучих рослин у народній медицині і як продукти харчування.
54. Екологічні проблеми енергетики.
55. Перспективи запровадження екологічного страхування в Україні
56. Об'єкт, суб'єкт та завдання екологічного страхування
57. Використання й охорона водних ресурсів України.
58. Проблеми раціонального природокористування в сільському господарстві України.
59. Значення сугестивності для керування особистістю.
60. Варіанти заміни бензину на інші види палива.
61. Існуюча законодавчо-нормативна база екологічного страхування в Україні
62. Соціально-психологічні методи менеджменту
63. Проблеми нестачі питної води і шляхи її вирішення (на прикладі України, чи інших країн світу).
64. Адміністративно-організаційні методи менеджменту
65. Продукти харчування і їхнє забруднення шкідливими компонентами.
66. Особливості екологічного маркетингу
67. Основи лікувального голодування.
68. Екологічне маркування як вид екологічної декларації
69. Екологічна експертиза нової техніки.
70. Системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту.
71. Мета та задачі менеджменту
72. Адміністративне регулювання природоохоронної діяльності.
73. Інформаційне забезпечення природоохоронної діяльності.
74. Екологічні наслідки ядерних випробувань.
75. Концепція запровадження екологічного менеджменту в Україні.
76. Історичні етапи розвитку менеджменту в світі та в Україні
77. Формування системи екологічного менеджменту в Україні
78. Психофізичні можливості людини.
79. Способи очищення стічних вод і атмосферних викидів від забруднення.
80. Методи економічної оцінки біологічних ресурсів.
81. Об'єкт і предмет екологічного менеджменту
82. Екоаудит і ціноутворення.
83. Функція менеджменту «мотивація»
84. Війна і біосфера.
85. Екологічне страхування в системі екологічного менеджменту
86. Екологічна сертифікація в контексті
87. Використання й охорона ресурсів Світового океану.
88. Національна екополітика.
89. Управлінські рішення в менеджменті
90. Поняття «екосистема», основні закономірності її розвитку.
91. Основи раціонального харчування.
92. Методи управління природокористуванням.
93. Принципи екологічної політики.
94. Екологічна експрес-оцінка інвестиційних і інших видів ризиків.
95. Методологічні основи менеджменту
96. Система управління і класифікація методів управління
97. Вимоги екологічної безпеки
98. Економічні методи менеджменту
99. Охорона біологічних ресурсів України.
100. Наслідки Чорнобильської аварії.
101. Екоаудит і приватизація
102. Екологічні проблеми лиманів України.

103. Регіональна екополітика.
104. Основні поняття екологічного аудиту
105. Причини довголіття.
106. Методи економічної оцінки рекреаційних ресурсів.
107. Використання й охорона ресурсів Азовського моря.
108. Проблеми взаємодії суспільства і природи.
109. Екологізація виробництва: сутність, методи, ефективність.
110. Ринкові відносини і раціональне природокористування.
111. Система платежів за забруднення навколишнього середовища.
112. Основні поняття екологічного страхування
113. Механізм створення й особливості існування екологічних фондів.
114. Проблеми зрошувального землеробства.
115. Об'єкт, суб'єкт та сфера застосування екологічного аудиту
116. Застосування методів математичного моделювання в екології.
117. Екоаудит і «зелені технології».
118. Екологічний аудит об'єктів, що складають державну таємницю.
119. Система екологічного страхування.
120. Функції менеджменту
121. Умови укладання угоди про екологічне страхування
122. Зони екологічних катастроф Законодавство в сфері екологічного менеджменту.
123. Екологічні проблеми Дніпра.
124. Відходи виробництва як сировина.
125. Еколого-економічне стимулювання. Екологічний аудит.
126. Методи економічної оцінки лісових ресурсів.
127. Екологічна сертифікація в системі екологічного управління підприємством
128. Методи управління екополітикою.
129. Теоретичні основи екологічного менеджменту
130. Екологічний менеджмент як ключова домінанта сталого розвитку.
131. Вплив НТП на стан природного середовища.
132. Історичні аспекти розвитку понять ISO та EMAS.
133. Екологічний ризик і управління ним.
134. Теоретичні основи екологічного аудиту
135. Планування екологічної діяльності.
136. Використання й охорона ресурсів Чорного моря.
137. Методи економічної оцінки природних ресурсів.

1.6.2. Приклад залікового білету

1. Екоаудит і приватизація.
2. Екоаудит і «зелені технології».
3. Соціально-психологічні методи менеджменту.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 лекційних занять за денною формою навчання (див. табл.). Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Денна	9	1,1	2,2	3,3	4,4	5,6	6,7	7,8	8,9	10,0

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 13 семінарських занять за денною формою навчання.

За результатами семінарського (практичного, лабораторного) заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п. 4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань наведено в таблиці:

№ з/п	Розподіл балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань	Номер теми												Усього балів
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	14
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання	6												6
Усього балів													20	

2.5. За семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового заліку з навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент», студент може максимально одержати 30 балів.

Перерозподіл балів в межах максимально можливого одержання їх кількості за надані студентами відповіді в усній та письмовій формі на питання та виконання, наведено в таблиці.

Розподіл балів для семестрового контролю

№ з/п	Алгоритм нарахування балів	Номер питань залікового білета / кількість балів			Разом балів
		1	2	3	
1.	Максимальна кількість балів за усну відповідь на кожне питання залікового білета	10	10	10	30
Усього балів		10	10	10	30

3. Рекомендовані джерела

3.1. Базові джерела

1. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування: навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2009. 480 с.
2. Кузьменко О.Б., Андреев В.І. Основи екологічного менеджменту: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 160 с.
3. Караїм О.А. Екологічний менеджмент і аудит: методичні рекомендації до практичних робіт. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 260 с.
4. Зіновчук Н.В., Ращенко А.В. Екологічний маркетинг: навчальний посібник. Житомир: видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 190 с. URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/3786>.
5. Екологічне управління бізнесом в умовах євроінтеграції: навчальний посібник / П.Д. Дудкін та ін. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 200 с.
6. Міронова Н.Г., Білецька Г.А. Екологічна стандартизація і сертифікація: навчальний посібник. Львів: Новий Світ - 2000, 2018. 140 с.
7. Галушкіна Т.П., Грановська Л.М., Кисельова Р.А. Екологічний менеджмент та аудит: навчальний посібник. Херсон: Олді-Плюс, 2019. 455 с.
8. Василенко І.А. Зелені технології у промисловості: монографія. Дніпро: Акцент ПП, 2019. 366 с.
9. Парфенцева Н.О., Кулинич Р.О. Статистичне вивчення соціально-економічного розвитку України: підручник. Київ: ВПД "Формат", 2011. 456 с.
10. Кулинич О.І., Кулинич Р.О. Статистичне моделювання і прогнозування для обґрунтування програм соціально-економічного розвитку: навчальне видання. 2-е вид., доп. Хмельницький: ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2019. 57 с.

3.2. Допоміжні джерела

11. ДБН А.2.2. «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд».
12. ДСТУ ISO – 14001 «Система управління довкіллям. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення». Київ: Держстандарт України.

13. ДСТУ ISO – 14004 «Система управління довкіллям. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування». Київ: Держстандарт України.
14. ДСТУ ISO – 14010 «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи». Київ: Держстандарт України.
15. ДСТУ ISO – 14011 «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит систем управління навколишнім середовищем». Київ: Держстандарт України.
16. ДСТУ ISO – 14012 «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології». Київ: Держстандарт України.
17. ДСТУ ISO – 14015 «Екологічне управління. Екологічне оцінювання ділянок та організацій». Київ: Держстандарт України.
18. ДСТУ ISO – 14031 «Екологічне керування. Настави щодо оцінювання екологічної характеристики». Київ: Держстандарт України.
19. ДСТУ ISO – 19011 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління». Київ: Держстандарт України.
20. ДСТУ ISO/TR 14025. «Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III». Київ: Держстандарт України.
21. Закон України «Про екологічний аудит». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text>.
22. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
23. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
24. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення систем управління якістю, систем екологічного управління та інших систем управління». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-17#Text>.
25. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.
26. Дяченко-Богун М. Екологічний менеджмент і аудит: історія розвитку та генезис. *Науковий вісник Полтавського національного педагогічного університету*. 2023. № 27. С. 282–298.
27. Ільків Л.А. Екологічний менеджмент як елемент ринкового управління для забезпечення сталого розвитку. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2023. № 26665. С. 1–15.
28. Білик Р.Р. Деякі аспекти формування та реалізації стратегії сталого природокористування в регіоні. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 91–99.
29. Білоус А. Формування системи екологічного менеджменту в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. № 105 (2). С. 194–195.
30. Вергун Л.І. Екологічний менеджмент і маркетинг як складові конкурентної стратегії компаній. *Науковий вісник Київського гуманітарного інституту*. 2018. № 1. С. 47–52.
31. Галушкіна Т.П. Екологічний менеджмент. Економіка природокористування: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Харків: МОН України, 2019. С. 317–327.
32. Гринчук Ю.С. Проблеми та перспективи впровадження систем екологічного менеджменту на вітчизняних підприємствах. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 10. С. 150–153.
33. Борщук Є.М. Основні принципи формування й упровадження систем екологічного менеджменту і аудиту. *Науковий вісник Полтавського національного педагогічного університету*. 2020. № 5. С. 1–10.
34. Кузьменко О.Б., Андреев В.І. Методи та інструменти екологічного менеджменту. *Науковий вісник Харківського національного університету*. 2021. № 3. С. 45–60.
35. Ігнатов В.Г. Проблеми розвитку екологічного менеджменту. *Науковий вісник Київського національного університету*. 2022. № 2. С. 30–45.
36. Кривошеїн Д.А. Екологічний менеджмент в умовах ринкової економіки. *Науковий вісник Харківського національного університету*. 2022. № 4. С. 50–65.

37. Саталкін М. Впровадження системи екологічного менеджменту. *Науковий вісник Полтавського національного педагогічного університету*. 2021. № 6. С. 20–35.

38. Білявський Г.О. Екологічний менеджмент: теорія та практика. *Науковий вісник Київського національного університету*. 2021. № 3. С. 10–25.

39. Газуда М.В. Екологічний менеджмент і аудит: навчально-методичний комплекс. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018.

40. Білик Р.Р. Деякі аспекти формування та реалізації стратегії сталого природокористування в регіоні. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 91–99.

4. Інформаційні ресурси в Інтернеті

41. <https://mepr.gov.ua>

42. www.ukrstat.gov.ua

43. www.idss.org.ua

44. www.nbuu.gov.ua

45. Кулинич Р.О. Програмне забезпечення статистичних методів: веб-сайт. URL: <https://www.kulynych.in.ua>.